

A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁS EGYIK LELKES HARCOSA A REFORMKORBAN

ÍRTA

BALOGH ARTÚR

KOLOZSVÁR, 1945

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁS
EGYIK LELKES HARCOSA
A REFORMKORBAN

ÍRTA

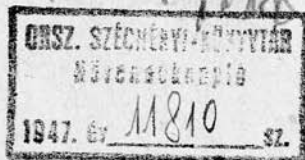
BALOGH ARTÚR

KOLOZSVÁR, 1945

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

Különlenyomat
az **ERDÉLYI MÚZEUM**
1945. évi 3—4. füzetéből

Felelős kiadó: Dr. Szabó T. Attila
Minerva-nyomda Rt. Kolozsvár. No. Clj 12. 7701. F. v.: Kiss Márton igazgató

A XIX. század reformkornak nevezett első fele olyan kiváló férfiakat állított csatasorba a modern Magyarországért vívott küzdelemben, hogy rájuk mint a hazafiságnak és a nemzet magasabb élet-színvonaláért való lelkesedésnek példaképeire méltán mutat reá a történelem. Soraikból kerültek ki a későbbi évtizedek legnagyobb államférfiai. Az utókor emlékezetének azonban nemcsak a legnagyobbakat kell számontartani, hanem mindazokat, akik elismerést érdemlő módon kivették részüket a modern magyar állam megteremtésének munkájában.

Ezek között foglal helyet és pedig nem az utolsó sorban az egykor híres, ritka népszerűségű barsmegyei követ, BALOGH JÁNOS, aki rettenhetetlen bátorsággal küzdött a bécsi politika alkotmányellenes törekvéseivel szemben, de e mellett egyik leglelkesebb harcosa volt a jobbágyok felszabadításának, három hűtlenségi pere közül az egyiket éppen a jogtalan nép érdekében mondott országgyűlési beszéde miatt indították ellene és az emberiességgel és a század lelkével rútul ellenkező botbüntetésnek azonnali feltétlen eltörlését követelte akkor, amikor azt sokan, köztük még Széchenyi is, időelőttinek tartották. Az ellenzék egyik vezére volt Deák Ferenc és társai mellett az 1832—6-i országgyűlésen s ebben az időben Wesselényin kívül nem volt népszerűbb embere az országnak. A nép érdekében mondott tüzes beszédeknek köszönhetette jó részben, hogy nevét az önkényuralom 1849-ben bitófára akasztatta s kimenekülve, tíz évig volt kénytelen enni a bűdosók keserű kenyerét.

GALANTHAI BALOGH JÁNOS 1796. február 22-én született Nagyendrédn, Bars megyében. A családnak több jeles tagja volt. Így BALOGH MIKLÓS (1625—1689) váci püspök, akinek a török hódoltság megszűnése után nagy része volt a város újjáépítésében, BALOGH ISTVÁN II. Ferdinándnak több ízben törökországi követe volt, egy másik BALOGH ISTVÁN Rákóczinak brigadéros. BALOGH JÁNOSnak hasonló atyja nyolc országgyűlésen (1792—1825) volt követ. A régi források „a híres követ” megjelöléssel emlegetik, akinek krédója volt mindig ellenkezőjét akarni annak, amit az udvar és a kormány kívánnak, mert az nem lehet helyes, nagy ellenzékiességéről Deák és Széchenyi is megemlékeznek.

Az 1830. év, amikor BALOGH JÁNOS először jelent meg az országgyűlésen, a nemzeti ébredésnek, a modern állam megvalósítását célzó törekvéseknek jeleit még alig mutatja. Széchenyi fellépése óta (Hitel 1828) megkezdődött ugyan a korszellemnek a haladás irányában való

átalakulása, de ez igen lassan ment. Az ország alig volt előbb, mint száz év előtt. A magyar közállapotok és a nyugateurópaiak közötti nagy különbség a „legnagyobb magyar“ fellépése óta volt látható. Hogy ennek és a haladás, amint mondotta: „a szelíd és konvulzió nélküli reformáció“ szükségességének tudatára ébresztette az alvó nemzetet, ebben van az ő nagy jelentősége és érdeme.

Reformokat komolyan sem a kormány nem akart, sem a közhangulat nem sürgette még őket, bár a fiatalabb nemzedék a francia és német liberálisizmus eszméit mőhön szívta magába. A kor legtöbbjének gondolkozásában a híres „*primae nonus*“¹ örök érvényű alaptörvényként élt, és minden változtatást az ősi alkotmány veszélyeztetésének tekintettek. Reformokra azonban elsősorban az uralkodó és őt befolyásoló környezete nem gondolt, hiszen I. Ferenc (1792–1835) kormányzati eszménye a rend és nyugalom, a patriarchális abszolutizmus, amely a francia forradalom és a Martinovics-féle összeesküvés hatása alatt mindenben a forradalom rémét látta, és semmi változtatásról nem akart hallani. Ennek a kormányzati szellemnek a bécsi kormányban METTERNICH herceg — kancellár 1821-től 1848-ig — volt legfőbb pártolója. De a fennállóhoz való merev ragaszkodásban nagy segítőhársat nyert ez az irány a magyar főnemességben, amely a demokratikus haladástól kiváltságait féltette.

BALOGH JÁNOS már 27 éves korában olyan heves ellenzéki tevékenységet fejtett ki atyja mellett Barsban és Nyitrában, hogy atyjával együtt a királyi fenyítő szó hallására (ad audiendum verbum regium) Ferenc király maga elé idéztette s megdorgálta. Ez azonban csak megszilárdította ellenzékiiségében és olyan népszerűvé tette, hogy már az 1830-i országgyűlésre Bars megye követéül választotta. Már ezen az országgyűlésen kitűnt az alkotmány védelmében tanúsított bátor fellépésével. Ferdinánd megkoronázása és a hitlevél, az ujoncok megajánlása, a magyar ezredekben magyar tiszték alkalmazása s a magyar vezényleti nyelv, a feliratok és törvények magyar szövege és a vallásszabadság voltak azok a főbb kérdések, amelyekhez hozzászólt. BALOGH JÁNOSnak azonban a nép felszabadítása érdekében kifejtett működése főleg az 1832–6-i országgyűlésre esik. A kormány előtt már ekkor olyan ellenszenves volt személye bátor fellépése miatt, hogy mindent megkísérelt megbuktatására. KEGLEVICH JÁNOS barsi főispán az elszegényedett köznemeseket a legnagyobb vesztegetésekkel, etetés-itatással igyekezett tőle eltántorítani; ez a fáradozás azonban teljes kudarcot vallott.

A XIX. század harmadik évtizedétől számíthatjuk azt az időszakot, amidőn új szellem kezdi áthatni a magyar életet. A nemzeti gondolat minden téren érvényesülni törekszik. Kazinczy vezetésével újra éled századeleji dermedtségéből az irodalom. Megalakult a Tudós Társaság. Magyar színészek játszanak nemcsak Kolozsváron az első állandó színházban, hanem magyar színtársulatok járják a többi váro-

¹ Vö. Werbőczy Hármaskönyve I. részének 9. címe, amely a nemesi kiváltságokat tárgyalja.

sokat is. Bihariban megtalálja a magyar zene külföldön is megbámult első mesterét, a magyar zene nemcsak művészet, hanem a nemzeti műveltség eszköze.

A politikai életet is új szellem hatja át. Az 1832–36-i országgyűléstől kezdődik ugyanis a magyar politikai fejlődésnek az a megszakítás nélküli, határozott iránya, amely a rendi állam megszüntetését, a nemesi kiváltságok eltörlését s ezzel a modern jogegyenlőségi állam megteremtését, a szabadelvű haladást tűzte céljául. Ez az országgyűlés már egészen nemzeti szellemű. De voltaképpen nem új eszméket hozott felszínre, mert azokat az eszméket, amelyekért küzdelmei folytak, jórészt megtaláljuk az 1790-i országgyűlés tárgyalásaiban, követi utasításaiban és az egykorú politikai irodalomban. A modern állam megteremtése azonban lassan halad előre. Az országgyűlésnek csak a jobbagyok helyzetén sikerült könnyíteni, de lényeges változás, hogy a közjogi kérdések helyett a társadalompolitikaiak lépnek előtérbe bevezetéseül annak a reformkornak, amelynek szelleme a 48-as törvényhozás eredményeiben nyert teljes érvényesülést, miután ezt a szabadságeszmének a nyugateurópai országokban ellenállhatatlan erejű előretörése is elősegítette. Nem az elért eredményt tekintve, amely nem áll arányban a kifejtett erőfeszítéssel, van jelentősége az 1832–36-i országgyűlésnek, hanem abban, hogy a nemzet a négy évtized előtt megkezdett útra visszatért.

Az országgyűlés alsótáblai ellenzékét áthatotta már a szabadelvű eszmeáramlat, amelynek nem angol, hanem francia mintája után indult s amely, a XVIII. század második felének nagy francia állam bölcselői után az ember és polgár jogainak az északamerikai államok alkotmányaiból átvett 1789-i francia kinyilatkoztatásában, majd az 1791. évi francia alkotmányban állapította meg a szabadelvűségnek gyakorlati politikai tanait. Nálunk is ismertek lettek a forradalom liberális irányú történetíróinak művei épp úgy, mint azok a lelkes szónoklatok, amelyek a francia parlamentben a szabadelvűség dicsőítésére elhangzottak, ellenhatásként arra a szabadságellenes kormányzatra, amely náluk a XIX. század második évtizedében lábrakapott. Közvetítője volt a szabadelvű eszmének Németország is, ahol azok már szintén meghódították a közvéleményt.

A közhangulat mindenesetre gyökeresen megváltozott. Mindinkább belátták az ország elmaradottságát, az alsó osztály helyzetének tarthatatlanságát. Elmúlt az a kor, amely mindent úgy látott legjobbnak, amint van és külön életet a magyarországinál nem is tudott elképzelni.²

Az 1832–36. évekre esik BALOGH politikai tevékenységének főrsze. Az alsó tábla reformpárti ellenzékének egyik vezére volt. Ezen

² Losonczy István 1772. évi munkájában, a Hármaskis-Tükörben találjuk a kiírássá vált mondást: „Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita” (Magyarországon kívül nincsen élet, ha van, ilyen nem lehet). Ezt Széchenyi hiábavaló és kacagást vagy szánakozást okozó beszédnek minősítette (Hitel).

az országgyűlésen fejtette ki a legélénkebb tevékenységet a szabad-
elvű reformok, nevezetesen a jobbágyok helyzetének gyökeres meg-
változtatása érdekében; e mellett még főleg a vallásszabadságért küz-
dött. Erre az időre esik a lengyelek szabadságának visszaállításáért
való síkraszállása. Ebben a kérdésben kezdeményezőleg lépett fel az
alsó táblán. Ugyancsak ekkor történt hűtlenségi perbe fogása Wesse-
lényi nagykárolyi beszédének az országgyűlésen való helyeslése miatt,
ami Wesselényi hasonló ügyével együtt mint a szólásszabadságon
esett sérelem hónapokon át foglalkoztatta az országgyűlést és amely
két ügyben a főrendeknek a felírást ellenző magatartása még mélyebbé
tette a két tábla közti szakadékat.³ Végül az országgyűlés befejezése
után történt a reakciós kormány műveként az országgyűlési ifjaknak,
Lovassy Lászlónak és három társának elfogatása, akiknek kiszabadí-
tása érdekében megyéjében, Barsban szintén nagy tevékenységet fej-
tett ki. Mindezekben az ügyekben olyan buzgalmat tanúsított, hogy
megyéjének elismerését a legnagyobb mértékben kiérdemelte és me-
gyéje még két ízben küldötte fel az országgyűlésbe, hű maradván
hozzá tíz évi, sok szenvedéssel járó emigrációjából való visszatérése
után is.

Az 1832—36-i országgyűlés folyamán, amely negyven hónapig
tartott, került sor 1833-ban az úrbéri munkálatra. Ennek tárgyalását
a kormány kívánta; ez volt az országgyűlésnek legfontosabb tárgya,
amelyet ha nem is sikerült teljes mértékben megoldani, mégis jelenté-
keny eredmények érettek el a jobbágyok helyzetének javítására.

Azok közt, akik ebben a fontos kérdésben buzgólkodtak, ott volt
DEÁK FERENC, KÖLCSEY FERENC, FELSŐBÜKKI NAGY PÁL, BEZERÉDY
ISTVÁN, PALÓCZY LÁSZLÓ mellett BALOGH is. Működésének jelentékeny
része ennek a kérdésnek tárgyalására esik. Itt mutatta ki leginkább
a jogokkal nem, csak kötelességekkel bíró nép iránti rokonszenvét és
a haladás iránti lelkesedését.

Hogy a haladott szelleműek által már szükségesnek ítélt refor-
mokért lelkesedő férfiak lankadatlan küzdelmét kellően értékelhessük,
vázolnunk kell azokat az állapotokat, amelyeknek megváltoztatását ők
kívánták. A korszakalkotónak ígérkező reformjavaslatok idején a
magyar társadalom szorosan elkülönült osztályokra tagozódott. A
tömeges honfiúsítások révén származásilag is nem magyar, csekély
kivétellel a nemzettől elindegenedett, külföldön, főleg az udvar
árnyékában Bécsben élő főnemesség egyáltalában nem érezte a refor-
mok szükségét. Az 500 főrend most is szembehelyezkedett a 700.000
köznyemes képviselőjével. Haladottabb gondolkozásúak a mintegy más-
fél millió városi polgárságban alig voltak, követeik a kormány szeke-
rének voltak taszítói. A társadalom legnagyobb számú osztálya a job-
bágy-ság, a század harmadik évtizedében mintegy 8 millió a 11 milliónyi
összlakosságból. Helyzetük Mária Terézia 1768-i úrbéri szabályzatá-
nak kibocsátásáig mindenesetre igen súlyos. 1514-ben megszűnt szabad

³ Vö. tőlem Hűtlenségi per országgyűlési beszéd miatt: EM. 1944:279 kk.
és kny. ETF. 185. sz.

költözködési joguk, így Werbőczy szerint földesuraiknak teljes és örökös szolgálattal alávetettek, röghöz kötöttek lettek. Helyzetüket a rendek 1546-ban maguk is égbekiáltónak mondják. A XVIII. században a nagyobb földbirtokosok áttértek az intenzívebb gazdálkodásra, ami a jobbágy erejének mind nagyobb igénybevételét vonta maga után. Sorukon javítani akarván, Mária Terézia 1768-i úrbéri szabályzatában (urbarium) egységesen állapította meg eddig a földesurak tetszésétől függött kötelezettségeiket az általuk használt földesúri telkekért. Ezek különböző szolgáltatásokból és szolgálatokból (ingyen munka, robot) állottak. De a jobbágytársadalom is különbségeket mutatott, amennyiben a nyolcad teleknél kevesebbet használók zsellérek és ezen kívül föld és ház nélküli zsellérek is voltak. Polgári és politikai jogaik nem voltak, bírójuk nemcsak a jobbágyok közötti, hanem a földesúr és a jobbágy közötti perekben is a földesúr. Adó, a diétai követek napi-díjának fedezése, előfogatállítás, katonáskodás csak a jobbágy terhe volt. Uraikban megvolt a hajlandóság, hogy a törvényes mértéken túl terheljék őket, de mindent összevéve nem lehet mondani, hogy rosszabb sorsuk volt, mint a legtöbb más államban. A jobbágy urával szemben nem állott védtelenül, az úriszék ítéletével szemben a vármegyéhez és a helytartótanácshoz fellebbezhetett, s úgy ez, mint a kancellária jóakaratot mutatott a jobbágyokkal szemben. A reformjavaslatok idején már kötelezettségeinek teljesítése után szabadon költözhetett, fia szabadon tanulhatott és tanult pályára léphetett. A XIX. század első évtizedeiben is a gimnáziumok tanulóinak tekintélyes része jobbágyfiú. A birtoktalan, illetőleg törpebirtokos ú. n. boeskoros nemesek életszínvonala alig különbözött a jobbágyétól.

Sajátságos a reformokat ellenzők gondolkozása. A jobbágyság nehéz helyzetét elismerik, de változtatásról nem akarnak hallani, mereven ragaszkodnak ellenérveikhez, amelyeknek igazságáról meg vannak győződve. A jobbágyok birtokképességének megadásától egyenesen az alkotmányt féltik, az úriszéket helyes intézménynek tartják, mert az gyorsan, olcsón és alaposan dolgozik, a földesurat patriarchális jóindulat vezeti (több ellenzéki kimutatta ennek az érvnek téves-ségét), a jobbágy személyének biztosításával szemben azt hozzák fel, hogy ez a jobbágyot teljesen hasznavehetetlenné teszi. Pedig, amint Nagy Pál erre felhívta a figyelmet, már a jobbágy is kezdett gondolkodni azon, hogy mindennek úgy kell-e lenni és örökké fennmaradni.

Reformot csak az alsó tábla szabadelvű ellenzéke kívánt. Az úrbéri javaslatáért folytatott küzdelemben a köznemesség saját osztályérdeke ellen az alsó néposztály érdekéért harcolt, míg a kormány a kiváltság fenntartása, a nép felszabadítása ellen foglalt állást, bár a javaslat tárgyalását ő kívánta. Hajlandó volt a jobbágyok anyagi helyzetén javítani, de erre sem szociálpolitikai szempont indította, hanem csak az, hogy őket az adózásnál jobban igénybevehesse. Mint úgyszólván minden törekvésében, most is hű támogatókra talált a főrendekben, akik csak féltve őrzött kiváltságaikat akarták megtartani; ezzel azonban a nemzeti szellemtől elidegenültségük révén megérdemelten szerzett népszerűtlenségüket még inkább növelték.

Június közepére a kerületi ülésekben befejezték az országos bizottmány munkálatának felülvizsgálatát, és elkészült az új úrbéri szabályzat, amely már a rendek tábláján nehezen ment keresztül, mert még mindig sokan ragaszkodtak a nemesi kiváltságokhoz. A kerületi ülésekben elfogadott javaslat főbb intézkedései a következők. Kimondják a jobbágyság szabad költözködését, mi által a jobbágy- vagy zsellértelek haszonvételeiből származó minden jobbágysági kapcsolat megszűnik. Megengedtetik, hogy a jobbágy a telek haszonvételei jogát a földesúr beleegyezésével, a földesúr és a községek kivételével, bárkinek eladhassa. Az egy községben megszerezhető telek maximuma meg van állapítva. A jobbágysági szolgáltatások korlátoztatnak, illetőleg azok megszűnnek. Tartozásaikat a földesúrral való szabad egyeség által örökre megválthatják. Lényeges kedvezmények adatnak az igazságszolgáltatás, továbbá a jobbágyságok személyének és vagyonának biztosítása tekintetében. Nevezetesen a jobbágyot bírói ítélet nélkül sem személyében, sem vagyonában nem lehet háborgatni, a jobbágyságok a jövőben saját nevükben folytathatnak pert nemes személyek ellen, végül a földesúr és a jobbágyságok közti polgári perek a megyei törvényszékekhez tartoznak.

Az úrbér rendezésének legfontosabb kérdése az úrbéri tartozások állandó megváltása (örökváltság) volt. E körül folyt a szabadelvűek legszívósabb, legelkeseredettebb küzdelme, miután ezt sem a főrendek, sem a kormány nem akarta. Balogh ebben a kérdésben ismételtén felszólalt. Első ízben az 1833. szeptember 4-i ülésben mondott hosszabb beszédet, lelkesen síkra szállva az örökváltság mellett. Ebben az ülésben a személynök⁴ ellene szólott annak, hogy a jobbágyságnak a tulajdonjog nemesi birtokra megadassék, mert ezzel a jobbágy és a földesúr közti viszonyok egyszerre meg lennének szüntetve. Balogh hosszabb beszéddel szállt szembe a személynökkel:

„Hallotta mondani— így kezdte —, hogy sokkal könnyebb nyolc millió embernek ügyét pártolni, mint négyszázezernek. De ő éppen az ellenkezőt hiszi, mert országunkban négyszázezer hoz törvényt a nyolc milliónak, és így a morális erő a négyszázezernél van. Hallotta az egyik követőtől, hogy fél a francia revolúció minden rendet megrázó elveitől. De úgy gondolja, hogy a jobbágyságnak adandó tulajdonjog még messze van a francia revolúció elveitől és messze vagyunk még azon időtől is, amikor nálunk is a francia nemzet chartája fog virágozni. Utasításának nagy betűkkel kiírott vezéresillaga a jobbágyságnak engedendő tulajdonjog, amelyet ez bizonyos, a földesúr úrbéri jövedelméhez képest meghatározandó mérsékelt kárpótlás mellett megszerezhessen. Amíg a nem nemesnek ingatlan tulajdon joga nem lesz, őt polgárnak nem lehet tartani, aki pedig nem polgár, annak hazája nincsen s akinek hazája nincsen, annak szívében nem létezik

⁴ Az alsó tábla elnöke, aki a kormánynak egyetlen képviselője. Így szerepe is más, mint a mai elnöké. Saját nézetei előadásával vezeti be a tárgyalásokat, természetesen a kormány szándékait tartva szem előtt, cáfolja az ellenkező véleményeket és igyekszik a kormány kedve szerint való határozatokat elfogadtatni.

a haza iránt való szeretet, ez a szent érzés, amely minden polgári erénynek kimeríthetetlen forrása. Ha tehát azt akarjuk, hogy a paraszt hazánkért vérét öntse, azt velünk kezét fogva védelmezze; ha azt akarjuk, hogy az uralkodóknak néha a korlátlanág után vágyó hatalma némiképen zaboláztassék, öntsünk bele a tulajdonjog engedménye által hazaszeretetet és ez által a most keblében irántunk rejtőző ellenséges érzést változtassuk át irántunk érzendő bizodalommá. Általlatták ezt Európának minden művelt nemzetei és a durva század durva jobbágy nevét az édesen hangzó polgár névvel cserélték fel. Ott a legnagyobb úrtól kezdve egész a nyomorult napszámosig mindenki büszke a polgári névre; ott virágzik a polgári egyformaság, mely a mostani felvilágosodott századnak bálványa.

Ha a földesúr a mostani úrbéri jövedelmeinek tőkáját megkapja, veszteni semmit sem fog. Mi tehát a földesúr úrbéri jövedelme? a kilenced, a robot és némely apróbb tartozások. Fordítsuk mindezeket pénzre tíz vagy húsz esztendőknél általános ára szerint; ha ezen calculusból kitűnő summának tőkáját megkapja a földesúr, úgy ismét áll az, hogy semmit sem veszített. Igaz ugyan, hogy az egész úrbéri telek többet ér, mint amennyit ezen jövedelemnek tőkéje teszen, mert ebből él, azon felül a jobbágy ebből fizeti az adót, ebből tartja a katonát, ebből szolgál az egész széles világnak. De ez a földesúr zsebébe sohasem jött, ő tehát többet nem kívánhat, csak annak, ami zsebébe jött, tőkáját. Az tehát, ami a földesúr jövedelmének tőkáját teszi, a földesúré, ami pedig a jobbágy jövedelmének tőkáját teszi, a jobbágyé és íme itt van a két jövedelemnek demarcationalis lineája.

Tudjuk azonban azt, hogy hazánkban a jobbágyság általában annyi pénzzel és móddal nem bír, hogy mindenki a földesúr tőkájének jövedelmét lefizethesse; a gazdag le fogja tenni a tőkét és magát emancipálja, a szegény pedig örökké jobbágy marad. De ezen ismét segíteni lehet, úgy tudniillik, hogy a földesúr kapja meg jövedelmének tőkáját földben és rétben, a jobbágy is kapja meg jövedelmének tőkáját földben és rétben, mindenestre pedig neki optió adassék, vajjon pénzzel akarja-e magát kiváltani vagy pedig in natura akarja a maga részét a fentebbi calculus szerint kivenni.

Az előlülőnek azon észrevételére, hogy ha a jobbágyságnak megadódna a sajátság,^{4a} akkor megszűnnének egyszerre a földesúr és jobbágy közt fenálló viszonyok, röviden azt feleli, hogy ezt igenis elhiszi, de ez az ő forró kívánsága egyszersmind, hogy ami durva századokra emlékeztet, megszűnván, már valahára a jobbágy a magasabb emberi állásra felemelkedjék.

Az előlülő, (mert neki mindig kellett a követek beszédét cáfolni, ha nem a kormány szája íze szerint beszéltek) azt válaszolta Balogh fenti beszédére, hogy a nyolcmillió nemtelen lakosok nem köszönnék meg, ha őket azon hazától, amelyet annyi századokon át védtek, megfosztanák, valamint a barsi követnek nem köszönnék meg azon állítását sem, hogy nékiek hazájok nincsen.⁵

^{4a} Azaz a tulajdonjog.

⁵ Jegyzőkönyv IV, 107–9.

Az 1833. október 12-i ülésben Balogh ismét felemelte szavát az örökváltság érdekében. — „Azt mondani, hogy a jobbágy magát ki ne válthassa, nem egyéb, mint azt mondani: Te jobbágy szolgának születél, neked örökkön örökké szolgának kell maradnod. A főrendek az ősiségtől félnek, hogy ezen intézkedés által elveszne. Erre csak azt feleli, hogy ettől éppen nem fél, mert azt kívánja, az egészen eltörültessek. Arra, hogy javaslata alkotmányunk megrontására szolgál, azt feleli, hogy a mostani alkotmány alapjait ugyan felforgatni nem akarja, de minden alkotmány legfőbb tökéletességének tekinti annak változhatóságát s igen nagy tökéletlenségnek tartaná, ha alkotmányunkat változtatni nem lehetne.“⁶

Az örökváltság ügye már az alsó táblán is kedvezőtlenül alakult, amennyiben az ezt pártoló megyék száma a november 10-i ülésben 25-re olvadt le. A javaslatot a november 19-én a főrendekkel együtt tartott vegyes ülésből terjesztették fel. A királyi válasz csak kilenc hónap múlva érkezett le és nagy részben elutasító volt. Eddig a kormány mutatta magát a köznép pártolójának, kívánta az úrbéri ügyeknek első sorban tárgyalását. A javaslat legfontosabb pontjainak visszautasításával azonban most megmutatta, hogy szabadelvű, gyökeres reformra nem hajlandó. Az örökváltság visszutasításának fő oka az volt, hogy a király előtt minden oldalról aggodalmakat fejeztek ki a miatt, hogy ez által egy új, még nem ismert népes osztály állana elő és ezen gyors változásból könnyen zavarok támadhatnának.⁷

A szabadelvűek azonban nem lankadtak. Tovább folyt a küzdelem, hogy mentse, ami menthető. „És Deáknak — írja Horváth Mihály — Kölceynek, Bezerédynek, Beóthynek, Baloghnak és több másoknak kívánt alkalom nyújtott, ékesszólásuk diadalmas erejével kellő világba állítani a nép milliói polgári jogosításának szent ügyét s meggyőzni mindenkit annak multhatatlan szükségéről az ország általános jóllétének emelésére“. „Kölcey, Deák, Beóthy, Klauzál, Balogh, Palóczy s az ellenzék más tagjai egymással nemesen vetélkedve küzdének a jobbágyok felszabadításának első szükséges feltételéért, az örökváltságért“.⁸

A királyi válasz az 1834. november 10-i ülésben került tárgyalásra. Ebben és a december 10-i ülésben folytak a leghevesebb harcok az örökváltságért. November 10-én az ülés délelőtt 10 órától délután fél 7-ig tartott. Deák, Kölcey, Nagy Pál, Klauzál, Bezerédy mellett Balogh is utolsó erőfeszítéssel küzdött az ügy sikeréért. Az úrbéri V. törvénycikk 2. §-a szólt a jobbágytelkekről, közös szerződésekről és azoknak örökös felváltásáról. Balogh ekkor a következő beszédet mondta:

„Az 5-ik articulust, amely a jobbágyság örökös kiválthatását tárgyalja, el nem fogadni annyit teszen, mint egy lélek és életerő nélküli testet alkotni. Annyit teszen, mint a jobbágyságot a tulajdon

⁶ I. h. V, 210.

⁷ Wirkner, Élményeim 71.

⁸ Horváth Mihály, Huszonöt év Magyarország történelméből.² I, 376—7.

birhatás édes reményétől, minden polgári társaság leghatalmasabb ösztöne és rúgójától örökre megfosztani. Annyit teszen, mint a magyar jobbágyságot örökös szolgaságra kárhoztatni és pedig azon jobbágyságot, mely századoktól fogva egyedül viseli hazánknak közterheit, mely sokszor akarata ellen is vérével védelmezi hazánkat és amelynek kézi munkája nélkül a nemesi rend minden hatalma és birtokainak roppant kiterjedése mellett is csak igen soványan vagy éppen nem élhetne...

Igaz, hogy az úrbéri javaslatban némely engedmények vannak, aminő a haszonvételnek szabad vevése, eladása, az ugar kilenced megszüntetése, a kisebb praestatiók elengedése, stb., de mindezen engedményeket szívesen vissza lehet adni az 5. szakaszért, mert az embernek legfőbb kincse a szabadság, amit legalább részben ezen szakasz által érhet el. Talán azt vélik némelyek, hogy a jobbágyság arra, hogy magát örökösön kiválthassa, megérve nincsen. De vajjon miféle érettség kell arra, hogy valaki örökös szolga ne legyen? Meg kell vallani őszintén, hogy a nemesi rend nagyobb része részint szegénysége, részint nevelésének hiányai miatt értelmiségi tekintetében nagyon hátra maradt. Ha tehát a nemesi rend nagyobb része, akik az intelligenciának csak azon fokán állanak, amelyen az adózó nép, már századoktól érett arra, hogy minden nemesi szabadsággal éljen, miért ne legyen az adózó nép a 19. században megérve arra, hogy magát örökösön kiválthassa? Vagy talán attól félnek némelyek, hogy ha a jobbágyság magát kiválthatja, nem fog itt megállni, hanem mindig feljebb és fellebb akar majd lépni? De ha őseink fellebb és fellebb nem léptek volna, nem állanának-e sokan azok közül, akik ma nemesi szabadsággal dicsekedhetnek, a jobbágyság soraiban? Tekintsünk szét Európának alkotmányos országain, találunk-e csak egy nemzetre is, ahol a jobbágyság magát vagy már ki nem váltotta volna, vagy efféle kiválthatását a törvény tiltaná? Ha a lengyelek Kosciusco példáját követték volna, aki jobbágyait felszabadította, most talán a lengyel nemzet hősei nem lennének kénytelenek sem Szibériában fázni, sem idegen országok tűzhelyeinél melegedni.

A kormány a materiális engedményeket két kézzel elfogadja, a morális engedményeket pedig vagy éppen megtagadja, vagy azokat bizonytalan messze időkre halasztja. A kormánynak két célja van. Az egyik az adózási alap emelése, a másik az eddig gyakorolt önkénynek fenntartása. Az usust meg akarja tartani azért, hogy ebben a helyzet-tanács ítélhessen, s ez által a kormánynak eddig gyakorolt önkénye fennmaradjon, ezekben a kérdésekben a nagy úr nyersen, a szegényebb nemes ember veszítsen. A materiális engedményeket nagy bőkezűséggel szórja a kormány, hogy a jobbágyság jobban és többet fizethessen. Bízik abban, hogy ha a jobbágy jobb sorsra jut, az országgyűlés hajlandóbb lesz nagyobb adó megajánlására. Igaz, hogy az adó felemelése nem a kormánytól, hanem az országgyűléstől függ. De a kormány igyekezni fog a vármegyék rendeit befolyásolni, a kormánynak ezer és ezer módja van különféle titkos és nyilvános utakon a jobbágyság jobb sorsából hasznot húzni.

Az 5. szakasz által senkinek tulajdona meg nem sértetik. A földesúri tulajdon még akkor sem lenne megsértve, ha a szakasznak kötelező ereje lenne, vagyis azt mondaná, hogy a törvény által megállapított szabályok szerint minden földesúr köteles jobbágyságot felszabadítani, mert ezt az állam érdeke, az, hogy mindenki szabad lehessen, megkívánja. De a szakasz szerint minden földesúrnak tetszésétől fog függeni jobbágyságával megegyezni vagy nem.

A karok és rendek kétféle engedmények által akarják a jobbágyságot boldogítani: materiálisokkal és morálisokkal. Az elsővel azért, hogy röviden mondva a jobbágnak több kenyere legyen, morálisokkal azért, hogy a jobbágyságot alacsony sorsából kiemelve a szónak valódi értelmében emberré tegyék. A jobbágyság kiválthatását az összes úrbéri rendelkezések közt a legfontosabbnak tartja. Ezért állhatatosan megmarad az 5. szakasz mellett és szívéből örülni fog, ha azt, amit Isten és a természet ingyen adott az embereknek, hazánkban legalább pénzen megvásárolni lehetne.⁹

Az 1834. december 10-i ülésben még egyszer felszólalt az V. úrbéri törvény mellett. Azok sorában akar állani, akik ha az V. úrbéri törvenycikkely elesne, szomorú, de büszke érzéssel azt mondhatják: mindent elvesztettünk, csak becsületünket nem. Megállapítja, hogy a törvenycikk barátai nem vívtak oly lelkesedéssel annak megtartásáért, mint ellenségei annak eleséséért. A kerületi ülésekben harminchárom vármegye állott az V. cikkely mellett és már a november 10-i országos ülésben számuk huszonötre olvadt le. Felszólítja a haza minden fiát, hogy ezen törvenycikkelyt, amely a jobbágyság örökös kiválthatását tárgyalja és amelyetől nemcsak a több millióból álló adózó népnek, hanem magának a nemességnek is jövőendő felvirágzása függ, soha el ne hagyják.¹⁰

Az 1835. április 9-i ülésben a turócmegyei első követ tiltakozott Balogh beszédének ama kitétele ellen, amely szerint „mindent elvesztettünk, csak becsületünket nem“, mivel ez homályt vet azokra a megyékre, amelyek nem pártolták a megváltást.

Minden buzgolkodás az örökváltság megmentése érdekében hiábavalónak bizonyult azonban, mert a kormány elővette bevált módszerét, a főispánok útján nagy nyomást gyakorolt a megyékre, hogy utasításaikat változtassák meg a javaslat elbuktatására. Ennek azután meg is lett a tőle kívánt eredménye. A három nagyfontosságú javaslat: az örökváltság, az úriszékek korlátozása és a jobbágyság személyének és vagyonának biztosítása a december folyamán tartott ülésekben heves viták után megbukott, illetőleg a királyi válasz értelmében módosították őket. A királyi válasz pedig az úrbért egyáltalában nem fogadta el, és fenntartotta némi módosítással az úriszéket. Az 1834. december 30-án tartott ülésben tárgyalta utoljára a jobbágyság személyét és vagyonát biztosító javaslatot. „Deák, Nagy Pál, Klauzál, Palóczy, Beöthy, Balogh s több más szabadelvű követek még egy

⁹ Jegyzőkönyv IX, 231–5.

¹⁰ I. h. 475.

ostromot kíséreltek meg a kormánypárt ellen s lelkesedésben és ékes-szólásban önmagokat is meghaladni látszának, hogy a nagyfontosságú törvénycikket megmentsek" — írja HORVÁTH MIHÁLY.¹¹ Deák a nála megszokott erős logikával cáfolta a kormánypárt által felhozottakat. NAGY PÁL igen éles szavakkal mutatott rá arra, hogy nálunk minő bátorságban van a jobbágy személye az eddigi törvények mellett. „Balogh János — olvassuk ismét HORVÁTHNÁL — a már kétségtelen kimeneteli végszavazat előtt még egyszer felszólalt; nem többé a már lehetetlen diadalért küzdendő, hanem a közügyek s a törvényhozás helyzetét ábrázolandó. Szónoklata mintegy halotti beszéd gyanánt tűnik elő azon fényes remények sírja felett, melyekkel magát a szabadelvű reformpárt az országgyűlés kezdetén a hon újjászületése tekintetében kecsegtette”.¹²

Beszéde, amely e fontos reformkérdés iránti lelkesedését leginkább mutatja, a következő:

„Elveszett immár az általunk javasolt V-ik úrbéri törvénycikk 2-ik szakasza (az örökváltság), amely ha megáll, egy új dicső korszakot vala teremendő a hazában; elvesztével pedig örökös szolga most már a magyar jobbágy s a XIX-dik században is csak ott áll, nová őt elődeink buzogányai tasztíták. Elveszett a VII-ik cikkely is (az úriszékek korlátozása) s annak elvesztésével hazánkban a legszámosabb felekezetnek bírósága a részrehajló igazságnak képrajza marad. El fog veszni, amint látni lehet, nemsokára a VIII-ik törvénycikk is, mely a jobbágy személyét biztosítaná s elvesztével a kegyetlen földesúr kínzó pálcája gúnyolva neveti ki az azt széttörni akarókat...“ „A kormány maga is a királyi előadásokban sok szép szavakba burkolt ígéreket kecsegtetésével a megoldást látszott kívánni. A nemzettől annál többet várhatánk, minthogy hazánkban egy jeles fia¹³ lángésszel és hazafiúi lelkesedéssel teljes iratai által a felvilágosodás fátylóját jóval ez országgyűlés előtt meggyújtotta.“

„... Nagy volt a remény, feszült a várakozás. És íme mi történik? E folyó évi augusztus 28-án minden hazafi dobogó szívvel sietett az ország házába, hol a királyi válasz rettentő villám és mennydörgés közt felolvastatott, mintha foglalatján magok az egek is bosszankodnának. És a nemzet s főkép az adózó nép legszebb reményei egyszerre meghiúsultak.“

„... Így vész el hazánkban minden nemzeti ügy, s így fog elveszni mindaddig, míg az országgyűlés úgy marad alkotva, ahogy most áll; míg tudniillik a kormánynak és a főrendeknek korlátlan vetője lesz, míg a vármegyék önállóbbak, a királyi városok függetlenebbek nem lesznek, míg az egyházi rend a világi törvényhozásban részt veszen, míg minden hivatalok kiosztása a kormány kezében marad és ezek által a nemzet meggátoltatik serdülő erejét lehetőleg kifejezni. Mikorra lehet pedig remélni, hogy e kifejlés létesüljön oly országban,

¹¹ Huszonöt év I, 398.

¹² I. h. 404.

¹³ Széchenyire céloz.

hol két évig tartott tanácskozások után sem lehet eltörlni a jobbágy szolgaságát s a földesúr önbíráskodását, biztosítani a parasztok személyét? „... De gondolják meg — mondja tovább — a politikai régiségek szeretői, hogy minden nemzetben a nagy többség áll velök szemközt, melynek türelmével visszaélni messzebb vezetne, mint ameddig a reformpártiak, századunk szelíd intéseinek engedve, jutni akarnak. És így talán tanácsosabb volna nekik, míg idő van egy eszélyes kapitulációról gondoskodniok, mintsem az ostromnak, melyet sokáig ki nem tarthatnak, ellentállva mindent kockáztatniok.

Hallám többízben — folytatta BALOGH — a jelen országgyűlés alatt említeni, hogy ha keblünkben nem fejlett volna ki oly nagyon a demokraciai elv, a kormány és a főrendi tábla is hajlandóbb lett volna az általunk ajánlott morális engedélyek elfogadására; de miután mi a demokraciai elveket igen világosan kimondtuk, ők ezen engedményeket nyole százados alkotmányunk megrázkódtatása nélkül el nem fogadhatták. Tehát oly gyöngé lábon áll már a magyar arisztokrácia, hogy azt három úrbéri törvény megrendítheti? Vagy a jobbágy örökös szolgasága, a földesúr bíráskodása s a pálcá önkénye azok az alapok, melyeken a magyar alkotmány nyugszik? Ha ez állana, úgy a magyar alkotmányt nem arisztokraciának, hanem arisztokratikus despotismusnak, oligarchiai zsarnokságnak vagy oly valami szörnyetegnek kellene tartani, melynek fogalmát kifejezni nem létezik szó az alkotmányosság szótárában. Bizonyára ezen észrevétel pusztá merő ürügy s oly vékony szövésű lepel, melyen keresztüllátni nem nagy mesterség. Nem is lehet többé a nemzetek és a nagy közönség szemét kék gőzzel elkápráztatni.

Valódi oka annak, miért vonakodik a kormány, a felső tábla s az egyházi rend a morális engedményeket elfogadni nem más, mint hogy a kormány a nemzeti erő növekedése által a maga széles hatalmának megszorításától fél; a főrendek attól rettegnek, hogy az általok bálványozott arisztokraciai elveket századunk elvei veszélyeztetik s ezek az ő oligarchiai kevélységöket s nagyravágyásukat korlátozandják; az egyházi rend meg azon kőszál beszakadásától remeg, melyre Péter az egyházat építette. És így ezen hármas szövetség kicsinyben ugyanazon célra törekszik, melyet magának az európai szövetség nagyban tűzött ki.

Nekem pedig mint az ellenzék tagjának, melynek koporsóm zártaig tartó hívséget ígérek, céлом az, hogy e jelen veszteség által el nem rettentetvén, a szenvedő emberiségért addig fáradozzam, míg az említett elvek harcában legalább azon remény hajnala nem virrad, hogy a mi táborunkban is fog valahára lobogni a győzelem zászlaja, melynek látására a most szenvedő milliómok szeméi a rájuk nézve régtől fogva száraz magyar földet örömkönnnyekkel fogják áztatni.

A földesurak kínzó pálcájára vonatkozó szavait a személynök nem hagyhatta megjegyzés nélkül. — Hogy ez létezett volna — mondotta — eléggé megcáfoltják a fennálló törvények, amelyek a visszaélésekre büntetéseket szabtak és így azokat gátolták. Amit pedig

Balogh a reformerekről, democraticum principiumokról, kapitulációról előhozott, hazánk békés polgáira nem alkalmazhatók.¹⁴

A magyar rendi világnak legellenszenvesebb intézménye kétségkívül az úriszék volt, amelyen a földesúr ítélkezett nemcsak a jobbágyok közötti polgári perekben, hanem az úrbéri vétségekben is, tehát az utóbbiaknál a földesúr a saját ügyében volt bírő. Ezt a súlyos visszaállást kevésbé ellensúlyozta az, hogy a földesúr mellett két törvénytudó ülnök szerepelt, és jelen kellett azon lenni a járási szolgabírónak is (ez az eljárás szabályszerűségét volt hivatva ellenőrizni) esküdtjével. Ezek rendszerint a földesúrnak fogták pártját, épp így az első fellebbviteli fórumként működő vármegyei törvényszék is. A bizottmányi munkát a földesúrnak saját ügyében való bíraskodását azzal a sajtóságos okoskodással igyekezik menteni: igaz, a földesúr a saját ügyében bíraskodik, de atyai jóakarattal van a jobbágy iránt, ezt pedig idegen bírónál nem lehet feltételezni. Most a két tábla között több üzenetváltás után létrejött javaslat mégis úgy rendelkezett, hogy jövőben az úriszékek csak a jobbágyok egymás közötti polgári pereiben fognak ítélni, a földesúr és a jobbágyok közötti úrbéri perek ellenben a megyei törvényszékekhez tartoznak.

Balogh az úriszékek legnagyobb ellenzője volt. Az 1833. október 14-i ülésben azokról így nyilatkozott: „Az úriszék a Faustrecht-nél is alábbvaló. Igen jól mondotta a soproni követ,¹⁵ hogy az úriszékek a gázságnak valóságos fabrikái. Olcsóbban igazságtalanságot sehol se vehetni, mint az úriszékeknél.”¹⁶ „Ha a többség az úriszékek megtartására hajolna, a Mátyás király alatt volt példabeszéd arra változna által: él még az úriszék, oda az igazság” — mondotta a november 9-i ülésben.¹⁷ A főrendek az úriszék „rég, tiszteletreméltó eredetét” emlegették. — „Igenis — felelte BALOGH — az úriszékek eredete ama büszke várak sáncai közt keresendő, melynek omladéka szinte szánakozással néznek le hajdan hatalmas urak gyöngébb unokáira; ezek a bástyák immár összeomlottak s velök együtt örökre elenyészett az oligarchia büszke hatalma is; hagyjuk tehát nyugodni a már ártatlan mumiát, mert ha galvanismus segélyével némely tagját mozgásba hozhatnók is, azért halott maradna mégis; temessük el inkább s bízzuk szépen regélő költőkre érdemtelen siratását”. Az úriszékek teljes eltörlése felelt volna meg az ő hasonló kérdésekben vallott felfogásának, de második utasítása nem így szólt és így felfogásának nem tudott érvényt szerezni.

„Szívesen pártolta volna utasítása értelmében — mondotta az 1833. október 8-i ülésben — az úriszékek teljes eltörlését, pótló utasítása folytán azonban azoknak további megtartására kénytelen szavazni, de a következő megszorítások mellett. A már felszabadult jobbágyok, akik magokat és tartozásaikat megváltották, többé az úriszékek hatósága alá ne tartozzanak. Oly kérdések és perek, melyek-

¹⁴ Jegyzőkönyv X, 72–4.

¹⁵ Nagy Pál.

^{16–7} Jegyzőkönyv V, 241. 418.

ben a földesúr fél és bíró is egyszersmind, az úriszék tárgyai többé ne legyenek. Harmadszor oly perek is vétessenek ki az úriszék hatósága alól, amelyekben az egyik fél a bíraskodó földesúr hatalma alá nem tartozik. Azt nem látja át, amit az előlülő állított, hogy a úriszék szaporábban szolgáltatná ki az igazságot, mint más bíróságok, sőt sokszor az ellenkezőt lehet látni. De egyébiránt is az igazság kiszolgáltatásában fő dolog maga az igazság, azután jön annak szapora kiszolgáltatása. Hogy pedig oly esetekben, hol a földesúr bíró és fél is, az igazság részrehajlatlanul nem szolgáltat ki, azt a mindennapi tapasztalás inkább mutatja, mintsem hogy ezen állítást egyes esetek előszámlálásával támogatni kellene. Ha az úriszéket analysalni akarjuk, az az első kérdés, kikből áll az úriszék? A földesúrból, a szolgabíró és esküdtből úgy mint legale testimoniumból,¹⁸ a vármegye ügyvédjéből és az úgynevezett convocatusokból.¹⁹ A földesúr itt úgy áll, mint született bíró, már pedig lehet-e egy bíró szükséges tulajdonait magával e világra hozni? A legale testimonium, aki ha neki a földesúr voktot adni akar, az úrbéri tárgyakban bíró is, a földesúrtól diurnumokat kap, ez annyit tesz, mint a bírót az igazság kiszolgáltatásáért fizetni. A vármegye ügyvédje az úriszéken úgy áll, mint az adózó védője, némiképen qua tribunus plebis.²⁰ De ez is a földesúrtól diurnumot kap, ez annyit tesz, mint az ellenfél ügyvédjét fizetni. Ami a convocatusokat illeti, ezeket a jobbágy befolyása nélkül a földesúr magának választja. Tudja ő azt jól, kit kell neki meghívni az úriszékre és kit nem, hogy mindenesetre kedvező ítéletet nyerjen. Ily állapotban lévén az úriszékek, lehet-e oly kérdésekben, ahol a földesúr bíró is, fél is, igazságot várni a jobbágyoktól? erre feleljen a mindennapi tapasztalás.²¹

Bár a szabadelvű ellenzék a tőle kívánt legfontosabb reformokat a főrendek és a kormány ellenzése folytán minden erőfeszítése mellett sem tudta keresztülvinni, mégis a jobbágyok helyzetének javítása éretett el. A több rendbeli anyagi kedvezményeken kívül az úriszéket újra szabályozták. A földesúr bíraskodása megszűnt, ezentúl úrbéri perekben egy megyei táblabíró elnöklete alatt két törvénytudó egyén bíraskodik (1836:X. t.-c. bevezetése). Megszűnt továbbá a földesúr botoztatási joga, e helyett kihágás vagy úrbéri vétség esetében egy naptól három napig tartó fogság alkalmazható, a súlyosabb esetek az úriszékhez tartoznak (1836:X. t.-c. 3., 5. §-a). Így legalább a két legellenszenvesebb intézmény, amelyeknek megszüntetéséért a szabadelvű követek a leghevesebben küzdöttek: a földesúr bíraskodása és botoztatása alól megszabadultak a jobbágyok. A modern államért küzdők fáradozásának e két nevezetes változás lett jutalma.

BALOGH főleg az úrbéri javaslat tárgyalásakor mutatta ki szabadelvű felfogását. Hangsúlyozta, hogy az ingatlanra vonatkozó tulaj-

¹⁸ Törvénytudó tanúskodás. Az úriszék eljárásának jogosságát ugyanis a szolgabíró és az esküdt ellenőrizték.

¹⁹ Két törvénytudó ülnök.

²⁰ A nép képviselője a bírói testületben.

²¹ Jegyzőkönyv V, 92.

donjog a szabadság mellőzhetetlen része. Nem elég, hogy a jobbágy-nak több kenyere legyen, az ingatlanra vonatkozó tulajdonjog megadása által kell őt a szónak valódi értelmében emberré tenni. Ezt a reformot sürgetők sorában a legelsőek között áll. Egyáltalában mindig pártolta a jobbágyokat és jobb véleménnyel volt róluk, mint a legtöbben. — Ne gondoljuk azt — mondotta az 1833. október 29-i ülésben —, hogy a jobbágy csak mindig és mindenütt csalni akarná a földesurát.²²

Különösen ki kell emelnünk a botbüntetés eltörlése mellett való síkraszállását. A nemes ember és a jobbágy büntetése között fennállott nagy különbség felháborodást kellett, hogy keltsen az emberieség és haladás híveiben. Az úrbéri javaslat tárgyalásakor az alsó tábla szabadelvű ellenzékének nem sikerült keresztülvinni, hogy a jobbágy személye a földesúrral szemben védve legyen. A személynök az erre vonatkozó VIII. törvénycikket feleslegesnek, sőt veszedelmesnek mondotta. A követek között is olyan hangok hallatszottak, hogy ha a javaslat törvénné válik, a jó rend, közcsendesség és bátorság fenekestől fel lesz forgatva. Akkor DEÁK fellépésére csak a X. törvény-cikkben sikerült elvi kijelentést felvételni.

A régi világ büntetőjogi felfogása is lényegesen különbözött a mai korétól. A kínzó vattatásokat a törvény a XVIII. század végén megtiltotta ugyan,²³ de nem a századok óta fennállott botbüntetést. A megyei tisztviselők kíméletlenül botoztatnak. A visszaélések megszüntetését célozza az 1820-i helytartótanácsi rendelet, amely szerint a megyei tisztviselők 12 bot- vagy korbácsütésnél többre nem büntethetnek, a kihágásról mindenkor jegyzőkönyvet kell felvenni, és az ítélet végrehajtása tanúk jelenlétében történjék. De botoztatja a jobbágyot a földesúr és gazdatisztje is nemcsak úrbéri vétségért, hanem bármiért, ami nem tetszik neki, így ha nem tér ki szekérével, ha vadászaton nem jól hajt, stb. „Sokszor hallani — írja HAJNÓCZY, a XVIII. század végének legkiválóbb publicistája — ebadta parasztja, 30-at veretek reá és a homágiumot, 40 forintokat leteszem“. Amint DEÁK kimutatta, nincs törvény, amely a földesúrnak ilyen hatalmat adna, és az urbáriális pálcát inkább elnézett visszaélésnek, bitorlott hatalomnak, mint törvényesített szokásnak lehetett tekinteni. De azért a botbüntetést, ha elvileg elvetik is, még szükségesnek mondják. Így még SZÉCHENYI is, aki ellene van ugyan a botbüntetésnek miután az a jogegyenlőséggel ellenkezik, de Stádiumában a nép műveletlen állapotára való tekintettel némelyekre nézve azt még elkerülhetetlenül szükségesnek tartja és a nem nemest minden testi büntetéstől nem kívánja rögtön felmenteni, csak urai önkényétől kívánja a jobbágyot megvédeni, hogy „a mindent merészlő földesurak ne vámpyrkodhassanak büntetlen“.

SZÉCHENYI a Stádiumot 1831-ben írta, de miután a kormány a már nyomtatás alatt levő könyvet betiltotta, az csak 1833-ban jelent meg

²² Jegyzőkönyv V, 319.

²³ 1790:XLII. t. c.

Lipcsében. A „legnagyobb magyar“-nak ebben a kérdésben elfoglalt álláspontja ellenkezik az ő humanizmusával, a társadalmi igazságosságra nézve vallott elveivel; ezt méltatói egyöntetűen nem tartják szükségesnek hangsúlyozni. Ő minden reform előfeltételének a nevelés útján elért érettséget jelölte meg. A botbüntetés eltörlése azonban más természetű kérdés volt, mint az egyéb reformok, mert az egyenesen az emberi méltósággal ellenkezett, eltörlését tehát nem lehetett a jobbagyság neveltebb állapotától feltételezni. Erre nézve még inkább áll az, amit BALOGH JÁNOS 1834. november 10-i beszédében az örökváltásra nézve mondott: „Miféle érettség kell arra, hogy valaki örökös szolga ne legyen?“ SZÉCHENYI, a „józan és okszerű haladás“ embere, aki magát „becsületes progresszistának“ nevezte, amikor a jobbagyot csak az önkénytől kívánja megvédeni, ugyanazon az állásponton van, mint NAGY PÁL az 1825–27-i országgyűlésen, panaszolván, hogy a II. József jobbagyrendeletében megengedett 12 pálcával „irgalom nélkül“ visszaélnék és a nép „minden érzés és kímélés nélkül veretik“. ²⁴ Széchenyivel ellentétben DEÁK az értelmi fejlődés elérésére a köz- és magánszabadságnak nemcsak párhuzamos, de előzetes létesülését is szükségesnek tartotta, mi nélkül az értelmi fejlődés nem érhető el. SZÉCHENYI álláspontjával teljesen megegyező a fentemlített javaslat tárgyalása alkalmával az elnöknek ²⁵ az 1835. november 28-i ülésben tett nyilatkozata, amely szerint vannak ugyan olyan kimívelt vidékek, ahol testi büntetés nem igen szükséges, de tagadni nem lehet, hogy vannak olyanok is, ahol a testi büntetés mulhatatlan. Más követek is annak eltörlésében azt a veszedelmet látták, hogy a földesúr semmi hasznát nem fogja venni jobbagyainak. A kevesek között is, akik az eltörlés mellett vannak, olyan állásponttal találkozunk, aminő a nógrádi első követé, aki ugyan utasításának megfelelően az eltörlést kívánja, de ha már a testi büntetést fenn kell tartani, az ne botbüntetés, hanem vesszőzés legyen. Mintha bizony ezzel a dolgon elvileg valami változtatás történne.

BALOGH nem az egyedüli, aki a botbüntetés eltörlését kívánta, ²⁶ de mindenesetre azok között volt, akik ezt az embertelenséget már nem tartották összeegyeztethetőnek a korral. Buzgalmát erősítette DEÁKnak e kérdésben elfoglalt álláspontja, aki kezdettől fogva az eltörlést kívánta, megtartását visszaélésnek mondotta, amelynek törvényes alapja nincsen. ²⁷ Gyökeres változást azonban ezúttal sem sikerült keresztülvinni, csupán enyhülést. A nemes ember és a jobbagy büntetése közötti különbséget is — miután a botbüntetést már a Deák

²⁴ Az inhumánus gondolkozás feletti méltatlankodásunk mellett ne feledjük, hogy közel száz év múlva az 1920. évi XXVI. tc. egy évre ismét behozta a botbüntetést.

²⁵ Somsick. Pongrác királyi személynök.

²⁶ Ballagi tévesen mondja: „eltörlését az egyetlen Balogh János sürgeti s ő is csak föltételeken“ [Vö. tőle A nemzeti államalkotás kora 395].

²⁷ Már legelső felszólalásában, az 1833. május 2-i kerületi ülésben kívánta, hogy a bírót vagy hegymestert a compossessorok sem bottal, sem másként ne büntethessék [Kónyi Manó, Deák Ferenc beszédei I, 9].

közreműködésével létrejött 1843. évi büntetőjogi javaslatok mellőzték ugyan, de ezen munkálatokból törvény nem lett — csak az 1848. évi törvényhozás szüntette meg a jogegyenlőség, tehát a büntetések egyenlőségének is, kimondásával.

Az alsó tábla javaslata szerint a megyéknek fenyítő hatalommal bíró tisztviselői, így a szolgabírák, három napi börtön vagy 12 botütésnél súlyosabb büntetést nem szabhatnak ki, e mellett a honoráciorok és a községi előljárók botbüntetéssel egyáltalában nem büntethetők. Ezt a javaslatot a főrendek nem fogadták el. Kimondatott azonban, hogy testi büntetéssel a bűnös egy negyedév alatt ugyanazon ítéletnél fogva csak egyszer büntethető és ha az ítélet 25 botnál súlyosabb büntetésre szólna, az az elítéltre csak félévenként alkalmazható (1836:XVII. t.-c. 2. §). Jellemző a korra, hogy már ezt is olyan vívmánynak tekintették, amivel meg lehetnek elégedve.

Meg kell jegyeznünk, hogy BALOGH beszédei nemcsak értékes tartalmukkal tűntek ki, hanem egyike volt az alsó tábla legkiválóbb szónokainak. Ebbeli tehetségét Kossuth is elismerte.

A nép érdekében való lelkes küzdelme adott alkalmat a kormánynak arra, hogy három hűtlenségi pere²⁸ között az egyiket azért indíttassa meg ellene, mert az alsó tábla 1835. június 22-i ülésében magáévá tette WESSELÉNYINEK Szatmár megye 1834. december 9-én tartott közgyűlésén a kormányról tett ama nyilatkozatát, amely szerint ez kilenc millió ember, vagyis a jobbágyok zsírját szívja, s nem akarja, hogy a nemesség azokat segítse. A kormány ezt az állam ellen való izgatásnak minősítette és Wesselényi ellen hűtlenségi pert indíttatott. BALOGH az alsó tábla fentidézett ülésében kijelentette, hogy Wesselényi beszédét nemcsak nem kárhoztatja, hanem azt helybenhagyja és talán nem is vétene, ha azt magáévá tenné.²⁹ E kijelentése miatt ellene is hűtlenségi pert indítottak, Bars megyére pedig ráírt a kormány, hogy miután a hűtlenségi per alatt álló nem tarthatja meg követségét, új követet válasszon. A perindítás nagy izgalmat keltett. Az alsó tábla nem is akarta folytatni tanácskozásait, amíg a pert meg nem szüntetik. Ez a per adott kiválóan alkalmat az akkor már vezérszerepet vivő DEÁK FERENCNEK arra, hogy az országgyűlési szólásszabadság védelmében kifejtse azokat az alapelveket, amelyek a kérdés tárgyalásában később is mindig irányadók voltak. Bars megye ismételten felírt a királyhoz Balogh perének megszüntetése érdekében, és a kormány parancsára nem hallgatva, július 25-i közgyűlése őt megerősítette a követségben. Végül a kormány a közvélemény hatása alatt a pert október 9-én megszüntette. Ez a hűtlenségi per nevezetes fejezete az országgyűlési szólásszabadság történetének, mert ez volt az egyetlen eset, hogy az országgyűlésben mondott beszéd miatt hűtlenségi pert indítottak.

Követi működéséről Bars megye 1836. július 18-án tartott közgyűlésén tett jelentést. A hazában — mondotta többek között — most

²⁸ A hűtlenség bélyege (nota infidelitatis) a régi büntetőjogban a legnagyobb bűncselekmény, amelyre a törvények fej- és jószágvesztést rendeltek.

²⁹ Jegyzőkönyv X, 463.

három politikai párt van. Az egyik minden embernek, a másik csak a nemesi kiváltsággal bírónak, a harmadik csak a kormánynak és az oligarchiának kíván szolgálni. Ő különbség nélkül minden embernek, nemesnek, nem nemesnek, boldognak, boldogtalannak sorsán javítani, a nemesi kiváltságokat minden honfiúra kiterjesztetni, és mindazokat, akik századokon keresztül embereknek is alig tartattak, a magyar alkotmány kereteibe befoglalni kívánja. Az augusztus 29-i közgyűlésben az alispán díszkardot adott át neki a megye elismerésének jeléül, majd 1842. június 7-én első alispánnak választották, amely tisztségét 1845. október 20-ig viselte. E minőségében sem szűnt meg a haladás ügyét szolgálni.

Az 1848. július 5-én megnyílt országgyűlésre az aranyosmaróti kerület képviselővé választotta. Ahhoz a kis számú ellenzéki csoport-hoz tartozott, amelynek NYÁRY PÁL volt a vezére és GR. TELEKI LÁSZLÓ, PERCZEL MÓR, IRÁNYI DÁNIEL, MADARÁSZ JÓZSEF és LÁSZLÓ voltak ismertebb tagjai. Törpe minoritás volt, ahogyan Kossuth elnevezte. BALOGH később Kossuthnak egyik leglelkesebb híve lett, a szeptember 14-i ülésben kijelentette, hogy nincsen bizalma Batthyány miniszterelnökkel szemben, és a hazát csak úgy lehet megmenteni, ha a ház a kormányt Kossuth kezébe adja. Tagja volt annak a küldöttségnek, amelyet a képviselőház Deák vezetésével az osztrák birodalmi gyűléshez menesztett, ezt az alkalmat felhasználva összeköttetésbe lépett a bécsi demokratákkal, akik nagy rokonszenvvel fogadták. A szabadságharcban mint ezredes vett részt s kormánybiztosként működött a Felvidéken. Mivel neve már régen a rebellesek névsorán szerepelt Bécsben, 1851. szeptember 21-én mint felségsértőt a pesti haditörvényszék in contumaciam halálra ítélte és másnap az Újépület háta mögötti téren nevét 36 jeles hazafi — köztük Kossuth, Andrássy, Lónyay és mások — nevével együtt bitófára szegeztette.³⁰ Törökországba menekülve³¹ Bessel és másokkal együtt a szíriai Aleppóba internáltak, majd Málta szigetén, Angliában és Németországban élt emigrációban nagy nélkülözések között, míg végre tíz évi bujdosás után engedély kérése nélkül próbált visszatérni. A határon azonban elfogták, és egy évig fogva tartották.

³⁰ A vád ellene nemcsak az volt, hogy résztvett a szabadságharcban, ezen felül az abszolút kormány azzal is vádolta, hogy ott lett volna a tömegben, amely a magyar kormány és az akkor már Magyarország ellen támadó Jellacsics horvát bán közötti közvetítésre Bécsből küldött gr. Lamberg Ferenc pozsonyi főhadparancsnokot 1848. szeptember 28-án a Buda és Pest közötti hajóhídon meggyilkolta. Ezt a vádat Haynau lapja, a Pester Zeitung hangoztatta először Balogh ellen szeptember 29-i számában. A képviselőház ugyanaz napjában ezt a vádat ő erősen visszaütötte, rágalomnak mondotta és az egyáltalában nincsen bebizonyítva.

³¹ Itt állítólag Bessel és másokkal együtt ő is áttért a mohamedán vallásra, miután a török kormány ezt ajánlotta a menekülteknek, hogy biztosítva legyenek az osztrák és orosz kormány követelte kiadatással szemben. Az emigráció emlékiratainak tudósításai e tekintetben eltérők.

Megyéje nem feledte el érdemeit és az 1861-i országgyűlésre ismét képviselővé választotta. A megváltozott politikai légkörben és mivel egészségét is nagyon megviselték az emigráció szenvedései, ekkor már csendes emberré vált az, akinek eleme a népszabadságért, demokratikus haladásért való küzdelem volt.

Hátralévő éveit teljes visszavonultságban töltötte el szegényen, mert távolléte alatt családja vagyonából kiforgatta. Barátja, Wesselényi sorsában osztozott, már régebben meglevő szembaja annyira súlyosbodott, hogy majdnem egészen megvakult. „Én is részese valék annak a dicsőségnek — írja nem sokkal halála előtt egyik barátjának, — minőt a nemzet választottjainak osztogat. Azonban mi lőn mindennek vége? Életem rózsáigairól a virágok elfonnyadtak, csak tövissei maradtak... Nihil durabile sub sole!“ 1872. január 11-én halt meg Érsekújváron 76 éves korában. „Temetésén — írja az egykori tudósítás — nagy tömeg jelent meg, egykori jobbagyai is. Elhatározták, hogy emlékének szobrot emelnek s erre meg is kezdték az adakozást.“³²

Mindenesetre BALOGH JÁNOS azok közé tartozik, akik a leglelkesebben küzdöttek a népszabadságért, haladásért. HORVÁTH MIHÁLY szerint a demokrácia és a republikánizmus iránti hajlamában a végletekig ment, s fiának már hét éves korában a következő katekizmust tanította be: Ki volt az első ember? Washington. Melyik a legjobb kormányrendszer? A köztársaság. Ki vagy te? Demokrata. Legjobb barátság fűzte a kor legkiválóbb haladószellemű embereihez. Pozsonyban Deák társaságához tartozott, aki nem egy ízben támogatta országgyűlési felszólalásait és őt füssi birtokán többször felkereste. Nagyon jó viszonyban volt — amint ezt az Erdélyi Múzeum Wesselényi levéltárában őrzött levelei is mutatják — Wesselényivel és Kölcséyyel. Demokrata, haladó magatartásáért az országgyűlési ifjúság nagyon kedvelte őt, többször fáklyásmenettel tisztelte meg és Wesselényit karonfogva ábrázoló képét kiadta. Bátor szókimondásáért nem egy támadás érte. Egyízben a nép érdekei mellett mondott szavai miatt egy királyi tanácsos az alkotmány ellenségének nevezte, mire ő kijelentette, hogy ő a nép érdekeit képviselve ül székén s e szerepben jobban tetszik magának, mint a követ úréban, aki csak Werbőczy kopott törvényeit jött autentikálni az országgyűlésre. A modern Magyarország megteremtésének, az 1848-ban diadalra jutott eszmének egyik érdemes úttörője volt. Élete vége felé egyik barátjához intézett levelében nyugodt lelkiismerettel elmondhatta magáról, hogy minden leheletét már fiatal kora óta a közügyeknek szentelte, megtevé érettek mindent, mit tehetsége engedett.

³² Vasárnapi Újság 1872. 7. szám.

31. György Lajos: Anyanyelvünk védelme —	120.—	123. Szabó T. Attila: Ujabb adatok és pótlások kéziratok énekeskönyveink és verses kézirataink könyvszerzéséhez —	150.—
32. Grandpierre Edit: A kolozsvári Szent Mihály-templom története (34 képpel)	1500.—	124. Ády László: Magyararkpus helynevei (1 térképvázlattal)	250.—
33. Balogh Ernő: Dr. Szádeczky-Kardoss Gyula —	—	125. Nyárády E. Gyula: Kolozsvár környékének mocsárvilága (12 képpel és térképpel)	300.—
34. Kozocsa Sándor: Históriai ének Bocskay Istvánról —	—	126. K. Sebestyén József: Régi székely népi eredetű műemlékeink (20 képpel)	180.—
35. Révész Imre: Méliusz és Kálmán —	250.—	127. Biró Vencel: Gr. Bathány Ignác (1741–1798) (1 képpel)	100.—
36. Szabó T. Attila: Zilah helynévtörténeti adatai a XIV–XX. században —	—	128. Biró Sándor: A Tribuna és a magyar országai román közvélemény —	—
37. Lakatos István: Az új magyar műzene —	—	129. Ferenczi István: Régészeti megfigyelések a limes dacicus és zalkunyi szakaszán (12 képpel)	400.—
38. Rass Károly: A mi regényirodalmunk —	150.—	130. Herepei János: A dési református iskola XVII. és XVIII. századbeli igazgatói és tanítói —	250.—
39. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája, 1935. év —	150.—	131. Palotay Gertrud: Régi erdélyi hízmésminta-rajzok —	—
40. Monoki István: Romániában az 1935. évben megjelent román-magyar és magyar időszakai sajtótermékek címjegyzéke —	300.—	132. Tóth Zoltán: Iorga Miklós és a széke-lyek román származásának tana —	200.—
41. Szabó T. Attila: Níres–Szásznyires település, népiség, népesedés és helynévtörténeti viszonyai a XIII–XX. században —	—	133. Jakó Zsigmond: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának múltja és feladatai —	200.—
42. Jancsó Elemér: Nyelv és társadalom —	120.—	134. Entz Géza: A csicsókerezstúri római katolikus templom —	—
43. Gyárfás Elemér: Gyárfás Elek útinaplója 1844-ből —	—	135. Kristóf György: Tudományos intézetek Erdélyben 1919-ig —	—
44. Jászay Károly: Magyar luteránus megmozdulások Cluj-Kolozsváron (1798–1861) —	—	136. Balogh Ödön: Néprajzi jegyzetek a csü-gési magyarokról —	300.—
45. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája, 1936. év —	300.—	137. Debrezeni László: Szélgjegyzetek egy népművészetről szóló munkához —	—
46. Kántor Lajos: Czegei gróf Wass Otília, az Erdélyi Múzeum-Egyesület nagy jótévedője (4 képpel) —	200.—	138. Imre Barna: Mezőbány helynevei —	350.—
47. Szabó T. Attila: A transylvan magyar társadalomkutatás —	—	139. Mikó Imre: A törvényhozási összeférhetelenség —	200.—
48. Lakatos István: A román zene fejlődés-története (5 képpel) —	400.—	140. Biró Vencel: Gróf Zichy Domonkos Erdélyben —	—
49. Szabó T. Attila: Kelemen Lajos tudományos munkásságának negyven éve (1897–1937) —	—	141. Entz Géza: A dési református templom (20 képpel) —	300.—
100. György Lajos: Dr. Bitay Árpád életrajzi adatai és tudományos munkássága (1 képpel) —	150.—	142. Tolnai Gábor: Gróf Lázár János, a Voltaire-fordító —	100.—
101. Szabó T. Attila: Dés helynevei (2 tér-képvázlattal) —	250.—	143. Herepei János: Könyvészeti tanulmányok —	—
102. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája, 1937. év —	300.—	144. Nagy Géza: Társadalmi ellenitétek a régi erdélyi református egyházban —	150.—
103. Makkai Endre–Nagy Ödön: Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez —	—	145. Tóth Zoltán: A román történettudomány és a székeföldi románság kérdése —	—
104. Szabó T. Attila: Báborny története és települése (68 képpel) —	600.—	146. Kelemen Lajos: Radnótfája története —	100.—
105. György Lajos: Az „Erdélyi Múzeum” története (1874–1937) —	300.—	147. Szabó T. Attila: Dés települése és lakossága —	250.—
106. Fábiny Béla: Nagykezd helynevei —	130.—	148. Tavasz Sándor: A két Apafi fejedelem —	—
107. Herepei János–Szabó T. Attila: Levéltári adatok faépítészettünk történetéhez I. Fatemplomok és haranglábak —	300.—	149. Németh Gyula: Kőrösi Csoma Sándor lelki alkata és fejlődése (1 képpel) —	250.—
108. Szabó T. Attila: Levéltári adatok faépítészettünk történetéhez. II. Székelykapuk és fazárak —	250.—	150. Entz Géza: Szolnok-Doboka középkori műemlékei (9 képpel) —	400.—
109. Kristóf György: Az erdélyi magyar vidéki hírlapirodalom története a ki-egyeztetésig —	—	151. Makkai László: Szolnok-Doboka megye magyarsága —	—
110. György Lajos: Dr. Rajka László élete és tudományos munkássága —	—	152. Györfly István: Erdély virágtalanjai —	300.—
111. Lakatos István: A muzsikusz-Ruzitskák Erdélyben —	—	153. Balogh Artúr: Erdély nemzetiességi kérdései —	200.—
112. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1938. év —	350.—	154. Vita Zsigmond: Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1940-ben és 1941-ben —	150.—
113. Domokos Pál Péter: Zemlány János kéziratok énekeskönyve (XVII. sz.) —	—	155. György Lajos: A Benigni-könyvtár —	100.—
114. Szabó T. Attila: A kalotaszegi nagybirtokok jobbágyosságának szolgáltatása és adózása (1640–1690) —	350.—	156. Gazda Ferenc: Gr. Kemény József és Mike Sándor levelezése —	250.—
115. Nagy Géza: Geleji Katona István személysége levelei alapján —	120.—	157. Makkai László: Az erdélyi románok a középkori magyar oklevelekben —	350.—
116. Kántor Lajos: Párhuzam az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Astra megalakulásában és korai működésében —	160.—	158. Vita Zsigmond: A Bethlen kollégiumi színjátszás a XVII. és XVIII. században —	150.—
117. Palotay Gertrud: Árva Bethlen Kata fonalas munkái —	—	159. Palotay Gertrud–Szabó T. Attila: Mező-ségi magyar hírmézők (137 képpel) —	1500.—
118. Imre Lajos: A közművelődés mint társadalmi feladat —	130.—	160. Mikó Imre: A magyar államnyelv kérdése a magyar országgyűlés előtt —	250.—
119. Balogh Artúr: A nemzetek Szövetsége húsz évi működésének mérlege —	120.—	161. Borbély Andor: Erdélyi városok képeskönyve (22 képpel) —	800.—
120. György Lajos: A magyar nábob —	150.—	162. Entz Géza: A középkori székely művészet kérdései (16 képpel) —	600.—
121. K. Sebestyén József: A Cenck-hegyi Brassovia vár temploma (11 képpel) —	150.—	163. Cs. Bogáts Dénes: Háromszéki oklevél-szójegyzék —	1200.—
122. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája, 1939. év —	300.—	164. Kristóf György: Fadrusz Mátyás királya és Vörösmarty Szép Ilonkája —	—
		165. Ferenczi István: Csikkarcsfalvi régiségek —	150.—
		166. Herepei János: Scholabeli állapotok Apáczai Kolozsvárra jövelete előtt (4 képpel) —	250.—

	Lej		Lej
167. László Gyula: Erdély településtörté- tének vázlata Szent István koráig (4 színes térképvázlattal) — — — — —	450.—	182. M. Nagy Ottó: Gyarmathi Sámuel élete és munkássága (2 képpel) — — — — —	600.—
168. Nagy Jenő: Lakodalom a kalotaszegi Magyarvaskőn — — — — —	200.—	183. Bónis György: Hagyomány és haladás az erdélyi jog fejlődésében — — — — —	200.—
169. Mozsolics Amália: A magyarországi bronzkor kronológiájáról — — — — —	400.—	184. Venczel József: A volt határőrezredek vagyonának sorsa — — — — —	200.—
170. Vita Zsigmond: A nagyenyedi Bethlen- kollégium ifjúságának irodalmi törek- vései a reform-korszak kezdetén — — — — —	250.—	185. Balogh Artúr: Hűtlenségi per ország- gyűlési beszéd miatt — — — — —	250.—
171. Mikecs László: A moldvai katolikusok 1646–47. évi összeírása (6 térképváz- lattal) — — — — —	1200.—	186. Balogh János: Pékei Lajos rajzai Ko- lozsvár építészeti emlékeiről (31 képpel)	1000.—
172. Jakab Antal: Az erdélyi római kato- likus püspöki székhelyének vitája a XVII. században — — — — —	250.—	187. Guoth Kálmán: Esmény és valóság Ár- pádkori királylegendáinkban — — — — —	400.—
173. Kristóf György: Reményik Sándor — — — — —	200.—	188. Kovács Ágnes: A kalotaszegi Kereszt me- sekincse — — — — —	250.—
174. Makkai Ernő: Sipos Pál és Kazinczy Ferenc — — — — —	300.—	189. Tárkány-Szűcs Ernő: A juhtartás népi jogszabályai Bálványosváraán — — — — —	250.—
175. Mérei István: Középkori temetőink feltá- rásmódjáról (8 képpel) — — — — —	400.—	190. Mikecs László: Új erdélyi tudomány — — — — —	350.—
176. Nagy Jenő: Család-, gúny- és ragad- ványnevek a kalotaszegi Magyarvaskőn — — — — —	200.—	191. Busa László: A Szocialista Szovjet Köz- társaságok Uniója mint összetett állam — — — — —	240.—
177. Zsakó Gyula: Egy XVIII. századi toroc- kői napló (2 képpel) — — — — —	250.—	192. Biró Vencel: A kolozsvári jezsuita egye- tem szervezete és építkezései a XVIII. században — — — — —	300.—
178. Vita Zsigmond: Románia magyar iro- dalmanak bibliográfiája 1942-ben — — — — —	200.—	193. † Gergely Béla—Szabó T. Attila: A szol- nokdombokai Tóki völgy helynevei — — — — —	1500.—
179. Palotay Gertrud: A szolnokdombokai Szék magyar himnuszai (68 képpel) — — — — —	1200.—	194. Jakó Zsigmond: Az elpusztult települések kutatása — — — — —	350.—
180. Márton Gyula: Ördögösfüzes helynevei (1 térképvázlattal) — — — — —	250.—	195. Faragó József: A „Remény” harmadik kötetének kézirata — — — — —	220.—
181. Szabó T. Attila—Gálffy Mózes—Márton Gyula: Huszonöt lap „Kolozsvár és vidé- ke néprajzi térképéből” (26 térkép- lappal) — — — — —	500.—	196. László Gyula: A korszerű régészeti mű- zeum. (Tanulmányok a kievai Történelmi Múzeum kiállításáról (2 képpel) — — — — —	380.—
		197. Márton Gyula: A szolnokdombokai Ár- pádó helynevei — — — — —	1200.—
		198. Balogh Artúr: A jobbágyfelszabadítás egyik lelkes harcosa a reformkorban — — — — —	500.—

Az árjelzés nélküli számok elfogytak.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET JOG-, KÖZGAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁNAK ÉRTEKEZÉSEI

1. Csekei István: Tehet-e a közigazgatási intézkedéssel kivételt a miniszter saját rendelete alól? — — — — —	100.—
2. Busa László: A közjog és a magánjog fogalmi elhatárolásának kérdése. — Vitéz Moór Gyula: Az állam joga és a magánosok joga — — — — —	200.—
3. Schneller Károly: Szórványok és szigetek sorsa Kolozs vármegyében — — — — —	400.—
4. Csikmadia Andor: Szociálpolitika a reformkori Kolozsváron — — — — —	250.—
5. Kiss Mór: A római jogi gyakorlatok jelentősége a jogi oktatásban. — Sseményi Kálmán: Vétességi fokozatok értékelése a római jogban — — — — —	200.—
6. Magyar Zoltán: A hivatásos községi jogi megoldatlan kérdései — — — — —	150.—
7. Busa László: A büntetés kérdése a nemzetközi jogban — — — — —	300.—

AZ ERDÉLYI NEMZETI MÚZEUM LEVÉLTÁRÁNAK KIADVÁNYAI

Mikó Imre gr.—Szabó Károly: Erdélyi Történelmi Adatok. I–IV. köt. (1859–1872) — — — — —	7000.—
A II–IV. kötet külön egyenként — — — — —	1200.—
Jakó Zsigmond: Erdélyi Történelmi Adatok. V. 1. Adatok a torockói jobbágylázadás történetéhez — — — — —	600.—
Jakó Zsigmond: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának múltja és feladatai — — — — —	200.—
Jakó Zsigmond: Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának 1942. évi működéséről — — — — —	150.—
Jakó Zsigmond: Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának 1943. évi működéséről — — — — —	200.—
Jakó Zsigmond—Valentiny Antal: A torockószentgyörgyi Thorotzkay-család levéltára (Két oklevél- hasonmással és egy térképpel) — — — — —	400.—

Megrendelhetők az Erdélyi Múzeum kiadóhivatalában
 Kolozsvár, Király-utca 14.

	Lej		Lej
1. Rass Károly: Reményik Sándor	—	39. Balogh Artúr: A székely vallási és iskolai önkormányzat	—
2. Párvan Bazil: A dákok Trójában	—	40. György Lajos: Eulenspiegel magyar nyomai	—
3. Bitay Árpád: Gyulafehérvár Erdély művelőestörténetében	—	41. Dömötör Sándor: A cigányok temploma	—
4. Bitay Árpád: A moldvai magyarság	—	42. Kristóf György: Báró Eötvös József utazásai Erdélyben	250.—
5. Szokolay Béla: A nagybányai művésztelep	—	43. Hofbauer László: Az Erdélyi Híradó története	—
6. Balogh Ernő: Kvarc az Erdélyi medence felső mediterrán gipszeiben	—	44. Kristóf György: Kazinczy és Erdély	—
7. György Lajos: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája, 1925. év	—	45. Asztalos Miklós: A székelyek őstörténete letelepülésükig	—
8. K. Sebestyén József: A brassói fekete templom Mátyás-kori címei	—	46. Varga Béla: Az individualitás kérdése	—
9. Karácsonyi János: Új adatok és új szempontok a székelyek régi történetéhez	—	47. Kemény Katalin: Erdélyi emlékiratok	—
10. Gál Kelemen: Brassai küzdelmei a magyartalanságok ellen	—	48. Dömötör Sándor: Vida György facetiái	—
11. Tavasz Sándor: Erdélyi szellemi életünk két döntő kérdése	—	49. Oberding József György: A mezőgazdasági hitelkérdés rendezésére irányuló törekvések a román törvényhozásban	—
12. György Lajos: Két dialógus régi magyar irodalmunkban (1 hasonmással)	200.—	50. Szabó T. Attila: Közép-Szamos-vidéki határnevek	—
13. K. Sebestyén József: A Becse-Gergely nemzetség	300.—	51. Balogh Jolán: Olasz falfestmények Gyulafehérvárt	—
14. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája, 1926. év	250.—	52. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája, 1931. év	250.—
15. Gyárfás Elemér: A Supplex Libellus Valachorum	—	53. Kántor Lajos: Magyarok a román népköltészetben	—
16. Hónay Elemér: Kemény János fejedelm halála és nyughelye	—	54. György Lajos: Magyar anekdotáink Naszreddin-kapcsolatai	250.—
17. György Lajos: Egy állítólagos Pancsa-tantra-származék irodalmunkban	150.—	55. Veress Endre: Gróf Kemény József (1795–1855) (12 képpel)	400.—
18. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája, 1927. év	250.—	56. Kántor Lajos: Kölcsönhatás a magyar és román népköltészetben	—
19. K. Sebestyén József: A középkori nyugati műveltség legkeletibb határai	—	57. Tavasz Sándor: A lét és valóság	200.—
20. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum-Egylet XVI–XIX. századi kéziratok énekeskönyvei	150.—	58. Szabó T. Attila: Adatok Nagyenyed XVI–XX. századi helyneveinek ismeretéhez (1 térképvázlattal)	200.—
21. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1928. év pótlásokkal az 1910–1928. évről	250.—	59. Imre Lajos: A falunvelés irányelvei	—
22. György Lajos: A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben	200.—	60. Veress Endre: A történetíró Báthory István király (3 képpel)	250.—
23. Kántor Lajos: Az Erdélyi Múzeum-Egylet problémái	150.—	61. Boros György: Carlyle	—
24. Gál Kelemen: A nemzeti nevelés román fogalmazásában	—	62. Juhász Kálmán: Két kolozsmonostori püspök a XVI. században	—
25. Tavasz Sándor: Kierkegaard személyisége és gondolkozása	—	63. Biró József: A kolozsvári Bánffy-palota és tervező mestere, Johann Eberhard Blummann (7 képpel)	600.—
26. Papp Ferenc: Gyulai Pál id. Bethlen János gr. körében	150.—	64. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája, 1932. év	250.—
27. Csűrű Bálint: Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról	—	65. Jancsó Elemér: Az irodalomtörténetírás legújabb irányai	100.—
28. Biró Vencel: Püspökjelölés az erdélyi róm. kath. egyházmegegyében	200.—	66. Kántor Lajos: Erdély a világháborút tükröző román irodalomban	—
29. Teleki Domokos gróf: A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár története	—	67. Veress Endre: A moldvai csángók származása és neve	—
30. Hofbauer László: A Remény című zsebkönyv története (1839–1841)	—	68. Oberding József György: A Kolozsvári Gondoskodó Társaság	—
31. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája, 1929. év	250.—	69. Papp Ferenc: Gyulai Pál a kolozsvári ref. kollégiumban	—
32. Gyulai Farkas: A Döbrentei-pályázat és a Bánk bán	—	70. Ferenczi Miklós–Valentiny Antal: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája, 1933. év	300.—
33. Rajka László: Jókai „Törökvilág Magyarországon” c. regénye	150.—	71. Balogh Jolán: Márton és György kolozsvári szobrászok	—
34. Temesváry János: Hét erdélyi püspök végrendelete	—	72. Kristóf György: Szaboleska Mihály Erdélyben	—
35. Biró Vencel: A kolozsmonostori belső jezsuita rendház és iskola Bethlen és a Rákóczy fejedelmek idejében	—	73. Lakatos István: Magyaros elemek Brahms zenéjében	—
36. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedűs-kódexe	150.—	74. Kristóf György: Eminescu Mihály költeményei	—
37. Kántor Lajos: Hidvégi gróf Mikó Imre szövege 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum Egyesület megalakítása érdekében	150.—	75. Biró József: A bonchidai Bánffy-kastély	—
38. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája, 1930. év	250.—	76. Juhász Kálmán: Műveltségi állapotok a Temesközben a török világban	120.—
		77. Rajka László: Jókai román tárgyú novellái	—
		78. Vencel József: A falunka és az erdélyi falunka-mozgalom	—
		79. Valentiny Antal: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája, 1934. év	300.—
		80. Biró József: Magyar művészet és erdélyi művészet	—